H 2315 M-9

सत्यमेव जयते

GOVERNMENT OF MAHARASHTRA

महाराष्ट्र शासन

BUDGET IN BRIEF
2022-2023

संक्षिप्त अर्थसंकल्प
२०२२-२०२३

FINANCE DEPARTMENT
GOVERNMENT OF MAHARASHTRA
MUMBAI.

महाराष्ट्र शासन

GOVERNMENT OF MAHARASHTRA

दृष्टिक्षेपात अर्थसंकल्प / Budget at a Glance

(रुपये कोटीत / Rupees in Crore)

बाब Item (1)	2020-21 (प्रत्यक्ष रकमा) (Actuals) (2)	2021-22 (अर्थसंकल्पीय अंदाज) (Budget Estimates) (3)	2021-22 (सुधारलेले अंदाज) (Revised Estimates) (4)	2022-2023 (अर्थसंकल्पीय अंदाज) (Budget Estimates) (5)
१. महसूली जमा { (अ) + (ब) } 1. Revenue Receipts {(a)+(b)}	**2,69,467.91**	**3,68,986.86**	**3,62,132.50**	**4,03,427.23**
(अ) कर महसूल /(A) Tax Revenue	2,00,758.99	2,85,533.97	2,75,498.25	3,08,113.46
(ब) कराव्यतिरीक्त महसूल/(B) Non-Tax Revenue	68,708.92	83,452.89	86,634.25	95,313.77
२. महसूली खर्च 2. Revenue Expenditure	**3,10,609.75**	**3,79,212.00**	**3,92,857.00**	**4,27,780.12**
(१) व्याज प्रदान / Interest Payment	36,969.77	42,997.62	41,287.00	46,763.23
३. महसूली तूट (२ - १) 3. Revenue Deficit(2-1)	**41,141.84**	**10,225.14**	**30,724.50**	**24,352.89**
४. भांडवली जमा { (अ) + (ब) + (क) } 4. Capital Receipts{(a)+(b)+(c)}	**66,167.59**	**69,000.70**	**91,429.94**	**92,147.31**
(अ) कर्जाची वसुली /(a) Recovery of Loans	1,612.34	2,332.35	2,332.35	2,378.99
(ब) कर्जे व इतर दायित्व / (b)Borrowing and Other Liabilities	64,555.25	66,668.35	89,097.59	89,768.32
(क) इतर भांडवली जमा /(C)Other Capital Receipts	0.00	0.00	0.00	0.00
५. भांडवली खर्च 5. Capital Expenditure	32,028.55	**58,748.04**	**60,689.83**	**67,624.43**
६. एकूण जमा (१ + ४) 6. Total Receipts(1+4)	**3,35,635.50**	**4,37,987.56**	**4,53,562.44**	**4,95,574.53**
७. एकूण खर्च (२ + ५) 7. Total Expenditure(2+5)	**3,42,638.29**	**4,37,960.56**	**4,53,546.83**	**4,95,404.55**
८. अर्थसंकल्पीय शिल्लक 8. Budgetary Surplus(6-7)	**-7,002.79**	**27.00**	**15.61**	**169.98**
९. राजकोषीय तूट { ४(ब) - ८ } 9. Fiscal Deficit{(4(b)-8}	**71,558.04**	**66,641.35**	**89,081.98**	**89,598.34**
१०. प्राथमिक तूट { ९ - २ (१) } 10.Primary Deficit{(9-2(1)}	**34,588.27**	**23,643.73**	**47,794.98**	**42,835.11**
११. व्याज प्रदान/महसूली जमा {2(1)/1} 11. Interest Payments/Revenue Receipt {2(1)/1}	**13.7%**	**11.7%**	**11.4%**	**11.6%**

BUDGET IN BRIEF

2022-2023

संक्षिप्त अर्थसंकल्प

२०२२-२०२३

अनुक्रमणिका

		पृष्ठ क्रमांक
	महाराष्ट्र शासन – दृष्टिक्षेपात अर्थसंकल्प	मुखपृष्ठ २
(१)	तक्ता क्र.१—महसुली व भांडवली लेख्यावरील जमा	५-६
(२)	आलेख क्र. १—रुपया येतो कोठून	७
(३)	तक्ता क्र.२—महसुली व भांडवली लेख्यावरील विकास व विकासेतर खर्च	८-९
(४)	आलेख क्र.२—रुपया जातो कोठे	१०
(५)	तक्ता क्र.३—एकूण ऋण स्थिती	११
(६)	आलेख क्र.३—एकूण ऋण स्थितीची स्थूल राज्य उत्पन्नाशी टक्केवारी	१२
(७)	तक्ता क्र.४—वर्षभरातील कर्जे व इतर दायित्व	१३
(८)	आलेख क्र.४—महसुली जमेशी टक्केवारी	१४
(९)	तक्ता क्र.५—वेतन, निवृत्ती वेतन व व्याज प्रदान यावरील खर्चाचा कल	१५
(१०)	तक्ता क्र.६—तुटीचा कल-स्थूल राज्य उत्पन्नाशी टक्केवारी	१६
(११)	स्पष्टीकरणार्थ टीपा	१७-२२
	भारत सरकार-दृष्टिक्षेपात अर्थसंकल्प	मलपृष्ठ ३

CONTENTS

		Page No.
	Government of Maharashtra - Budget at a Glance	Cover page 2
(1)	Table No. 1— Receipts on Revenue and Capital Accounts	5-6
(2)	Graph No.1—Rupee comes from	7
(3)	Table No. 2—Development and Non-Development Expenditure on Revenue and Capital Accounts	8-9
(4)	Graph No. 2—Rupee goes to	10
(5)	Table No. 3—Overall Debt Position	11
(6)	Graph No. 3—Total Debt Stock - As percentage of GSDP	12
(7)	Table No. 4—Borrowing & Other Liabilities during the year	13
(8)	Graph No. 4—Percentage to revenue receipt	14
(9)	Table No. 5—Trends of Expenditure on Salary, Pension and Interest payments	15
(10)	Table No. 6—Deficit Trends - As percent of GSDP	16
(11)	Explanatory Notes	17-22
	Government of India - Budget at a Glance	Cover page 3

तक्ता क्र. १

Table No. 1

महसुली व भांडवली लेख्यावरील जमेचा तपशील

Details of Receipts on Revenue and Capital Account

(रुपये कोटीत / Rupees in Crore)

बाब Item (१)	2020-21 (प्रत्यक्ष रकमा) (Actuals) (२)	2021-22 (अर्थसंकल्पीय अंदाज) (Budget Estimates) (३)	2021-22 (सुधारलेले अंदाज) (Revised Estimates) (४)	2022-23 (अर्थसंकल्पीय अंदाज) (Budget Estimates) (५)	2022-23 (एकूण बेरजेशी टक्केवारी) (% to Total) (६)
अ. एकूण महसुली जमा (१ + २ + ३ + ४) A. Total Revenue Receipts (1 + 2 + 3 + 4)	**2,69,467.91**	**3,68,986.86**	**3,62,132.50**	**4,03,427.23**	**73.54**
१) राज्याचा स्वत:चा कर महसूल {(१) ते (११)} 1) States Own Tax Revenue{(1) to (11)}	**1,64,279.57**	**2,43,490.37**	**2,27,237.11**	**2,56,525.71**	**46.76**
(१) कृषि उत्पन्नावरील कर (1) Taxes on Agricultural Revenue	1.83	0.00	0.00	0.00	0.00
(२) उत्पन्न व खर्च यावरील इतर कर (2) Other Taxes on Income and Expenditure	2,473.58	2,500.00	2,500.00	3,050.00	0.56
(३) जमीन महसूल (3) Land Revenue	2,062.64	4,000.00	2,200.00	4,000.00	0.73
(४) मुद्रांक व नोंदणी फी (4)Stamps and Registration Fees	25,427.71	32,000.00	29,500.00	32,000.00	5.83
(५) राज्य उत्पादन शुल्क (5) State Excise Duties	15,089.38	19,500.00	18,000.00	22,000.00	4.01
(६) विक्री, व्यापार इत्यादीवरील कर (6) Tax on Sales, trade etc.	33,159.76	44,000.00	45,000.00	50,200.00	9.15
(७) राज्य वस्तू व सेवा कर * (7) State Goods and Service Tax *	69,948.56	1,17,807.00	1,07,807.00	1,19,900.00	21.86
(८) वाहनांवरील कर (8) Taxes on Vehicles	6,655.12	10,000.00	9,150.00	10,500.00	1.91
(९) माल व उतारुंवरील कर (9) Taxes on Goods and Passengers	13.30	1,760.00	1,600.00	1,760.00	0.32
(१०) वीजेवरील कर व शुल्क (10) Taxes and Duties on Electricity	8,354.41	10,404.00	10,404.00	11,444.40	2.09
(११) विक्रेय वस्तू व सेवा यांवरील इतर कर व शुल्क (11) Other Taxes and Duties on Commodities and Services	1,095.11	1,519.37	1,076.11	1,671.31	0.30
२) करांव्यतिरीक्त महसूल { (१) + (२) } 2) Non-Tax Revenue { (1) + (2) }	**15,975.47**	**26,650.27**	**17,306.97**	**27,128.13**	**4.95**
(१) व्याजाच्या जमा रकमा (1) Interest Receipts	2,286.27	2,707.72	1,457.07	2,843.11	**0.52**
(२) करांव्यतिरीक्त इतर महसूल (2) Other Non-Tax Revenue	13,689.20	23,942.55	15,849.90	24,285.02	**4.43**
३) केंद्रीय करातील हिस्सा { (१) ते (८) } (3) Share in Central Taxes { (1) to (8) }	**36,479.41**	**42,043.60**	**48,261.14**	**51,587.75**	**9.40**
(१) निगम कर (1) Corporation Tax	10,979.94	12,232.48	14,604.75	16,107.65	**2.94**
(२) निगम करांव्यतिरिक्त इतर उत्पन्नावरील कर (2) Taxes on Income other than Corporation Tax	11,252.46	12,430.50	14,066.39	15,556.59	**2.84**
(३) संपत्ती कर (3) Taxes on Wealth	0.00	-0.53	1,241.38	-0.57	**0.00**
(४) सीमा शुल्क (4) Customs	1,969.98	2,540.44	2,324.59	2,236.67	**0.41**
(५) संघ उत्पादन शुल्क (5) Union Excise Duties	1,231.49	1,230.24	676.63	696.70	**0.13**
(६) सेवा कर (6) Service Tax	151.51	25.90	25.90	51.80	**0.01**
(७) केंद्रीय वस्तू व सेवा कर (7) Central Goods and Service Tax	10,894.03	13,584.57	15,321.50	16,938.91	**3.09**

तक्ता क्र. १

Table No. 1

महसुली व भांडवली लेख्यावरील जमेचा तपशील

Details of Receipts on Revenue and Capital Account

(रुपये कोटीत / Rupees in Crore)

बाब Item (१)	2020-21 (प्रत्यक्ष रकमा) (Actuals) (२)	2021-22 (अर्थसंकल्पीय अंदाज) (Budget Estimates) (३)	2021-22 (सुधारलेले अंदाज) (Revised Estimates) (४)	2022-23 (अर्थसंकल्पीय अंदाज) (Budget Estimates) (५)	2022-23 (एकूण बेरजेशी टक्केवारी) (% to Total) (६)
(८) एकात्मिक वस्तू व सेवा कर (8) Integrated Goods and Service Tax	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
(४) केंद्र शासनाकडून सहायक अनुदाने 4) Grants-in Aid from Central Government	**52,733.46**	**56,802.62**	**69,327.28**	**68,185.64**	**12.43**
ब. एकूण भांडवली जमा (१ + २ + ३ + ४+ ५) B. Total Capital Receipts (1 + 2 + 3 + 4 + 5)	**1,23,754.13**	**1,15,131.33**	**1,34,521.09**	**1,45,150.29**	**26.46**
१) संकीर्ण भांडवली जमा (४०००) 1) Miscellaneous Capital Receipts (4000)	0.00	0.00	0.00	0.00	0.00
२) सरकारी ऋण लेख्याकडून जमा { (अ) + (ब) } 2) Receipts from Public Debt { (a) + (b) }	**1,18,515.91**	**1,22,565.94**	**1,04,344.67**	**1,27,938.46**	**23.32**
(अ) राज्य शासनाचे देशांतर्गत ऋण ** (a) Internal Debt of the State Government **	1,03,519.51	1,20,550.00	87,718.00	1,22,468.00	**22.32**
(ब) केंद्र शासनाकडून कर्जे व आगाऊ रकमा (b) Loans and Advances from the Central Government	14,996.40	2,015.94	16,626.67	5,470.46	**1.00**
३) राज्य शासनाकडून कर्जे व आगाऊ रकमा (वसुली) 3) Loans and Advances given by the State Government (Recovery)	**1,612.34**	**2,332.35**	**2,332.35**	**2,378.99**	**0.43**
४) इतर भांडवली जमा (निव्वळ) { (अ) + (ब) } 4) Other Capital Receipts (Net) { (a) + (b) }	9000.00	0.00	0.00	0.00	0.00
(अ) आकस्मिकता निधीकडे विनियोजन (७९९९) (a) Appropriation to the Contingency Fund (७९९९)	10,000.00	0.00	0.00	0.00	0.0
(ब) आकस्मिकता निधी (८०००) (b) Contingency Fund (८०००)	-1000.00	0.00	0.00	0.00	0.00
५) लोकलेखा (निव्वळ) { (अ) ते (इ) } 5) Public Account (Net) { (a) to (e) }	**-5,374.12**	**-9,799.96**	**27,844.07**	**14,832.84**	**2.70**
(अ) अल्पबचत, भविष्य निर्वाह निधी इ. (a) Small Savings, Provident Funds etc.	739.89	1,925.82	2,064.86	2,027.29	**0.37**
(ब) राखीव निधी (b) Reserve Funds	600.72	-86.19	-,794.40	-577.37.	-0.11
(१) व्याजी (1) Bearing Interest.	657.53	-,110.30	-,543.64	-,147.28	-0.03
(२) बिनव्याजी (2) Not-Bearing Interest	-56.81	24.11	-250.76	-430.09	-0.08
(क) ठेवी व आगाऊ रकमा (c) Deposits and Advances	**6,006.13**	**414.17**	**-7,933.88**	**2,322.85**	0.42
(१) व्याजी (1) Bearing Interest	5,674.10	-1,384.99	-9,482.68	523.70	0.10
(२) बिनव्याजी (2) Not-Bearing Interest	332.03	1,799.16	1,548.80	1,799.15	0.33
(ड) निलंबन व संकीर्ण (d) Suspense and Miscellaneous	-,14,848.72	-,11,729.96	34780.74	11332.23	2.07
(इ) वित्तप्रेषणे (e) Remittances	2127.86	-290.80	-273.25	-272.16	-0.05
क. एकूण जमा { (अ) + (ब) } C. Total Receipts { (A) + (B) }	**3,93,222.04**	**4,84,118.19**	**4,96,653.59**	**5,48,577.52**	**100.00**

* वस्तु व सेवा कराच्या अंमलबजावणीमुळे मिळणाऱ्या भरपाईचा समावेश केंद्र शासनाकडून मिळणाऱ्या सहायक अनुदानामध्ये केलेला आहे

* Compensation on accpunt of GST included in Grant-in-Aid from Centre

रुपया येतो कोठून / Rupee Comes from
अर्थसंकल्प २०२२-२३/Budget 2022-23 (पैशात/In Paise)

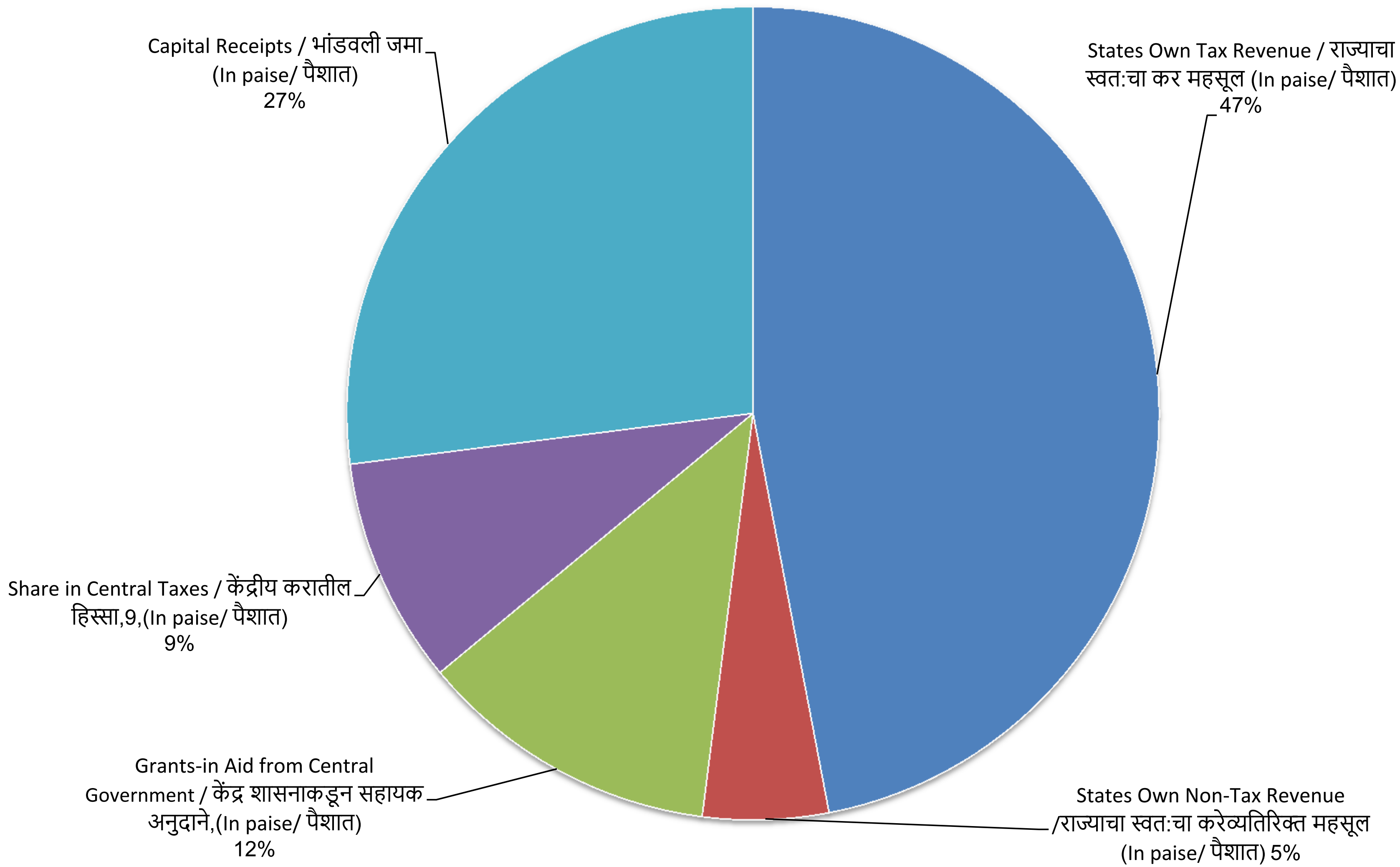

तक्ता क्र. २

Table No. २

महसुली व भांडवली लेख्यावरील विकास व विकासेतर खर्च

Details of Development and Non-Developemnt Expenditure on Revenue and Capital Account

(रुपये कोटीत / **Rupees in Crore**)

बाब **Item** (1)	2020-21 (प्रत्यक्ष रकमा) **(Actuals)** (2)	2021-22 (अर्थसंकल्पीय अंदाज) **(Budget Estimates)** (3)	2021-22 (सुधारलेले अंदाज) **(Revised Estimates)** (4)	2022-2023 (अर्थसंकल्पीय अंदाज) **(Budget Estimates)** (5)	2022-2023 (एकूण बेरजेशी टक्केवारी) **(% to Total)** (6)
अ. महसुली खर्च (१ + २) **A. Revenue Expenditure (1 + 2)**	**3,10,609.76**	**3,79,212.01**	**3,92,856.98**	**4,27,780.15**	**78.00**
१) विकास खर्च (अ) + (ब) + (क) **१) Development Expenditure (a) + (b) + (c)**	**2,06,756.01**	**2,50,017.38**	**2,66,501.10**	**2,83,532.97**	**51.70**
(अ) सामाजिक सेवा (१) ते (८) **(a) Social Services (1) to (8)**	**1,22,023.44**	**1,56,863.04**	**1,67,593.34**	**1,82,823.80**	**33.34**
(१) शिक्षण, क्रीडा, कला व संस्कृती (1) Education, Sports, Art and Culture	62,209.13	74,614.57	71,331.74	79,913.17	14.57
(२) आरोग्य व कुटुंब कल्याण (2) Health and Family Welfare	16,102.16	16,839.41	22,734.22	19,920.76	3.63
(३) पाणी पुरवठा, स्वच्छता, गृहनिर्माण व नगरविकास (3) Water Supply, Sanitation, Housing and Urban Development	12,899.31	26,432.17	27,782.63	42,069.64	7.67
(४) माहिती व प्रसारण (4) Information and Broadcasting	85.87	337.16	235.65	353.30	0.06
(५) अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती, इतर मागासवर्ग यांचे कल्याण (5) Welfare of Scheduled Castes, Scheduled Tribes, Other Backward Classes	10,738.95	19,992.72	20,191.52	21,518.28	3.92
(६) कामगार व कामगार कल्याण (6) Labour and Labour Welfare	1,075.88	2,024.00	1,782.48	2,271.80	0.41
(७) समाजकल्याण आणि पोषण आहार (7) Social Welfare and Nutrition	18,860.51	16,338.11	23,310.14	16,463.03	3.00
(८) इतर (8) Others	51.63	284.90	224.96	313.82	0.06
(ब) आर्थिक सेवा (१) ते (९) **(b) Economic Services (1) to (9)**	**64,336.19**	**67,782.29**	**72,878.64**	**72,522.33**	**13.22**
(१) कृषि व संलग्न कार्यक्रम (1) Agriculture and Allied Activities	31,887.52	20,058.89	21,430.80	21,840.29	3.98
(२) ग्राम विकास (2) Rural Development	9,847.21	16,569.73	17,356.27	17,028.57	3.11
(३) विशेष क्षेत्र कार्यक्रम (3) Special Areas Programme	0.86	1.39	1.26	1.42	0.00
(४) पाटबंधारे व पूर नियंत्रण (4) Irrigation and Flood Control	2,042.66	2,778.86	2,475.17	2,747.19	0.50
(५) ऊर्जा (5) Energy	9,864.76	9,470.57	12,322.42	9,115.39	1.66
(६) उद्योग व खनिजे (6) Industry and Minerals	2,696.96	4,227.21	5,964.24	4,421.18	0.81
(७) वाहतूक (7) Transport	5,159.80	9,661.74	9,358.68	11,498.86	2.10
(८) विज्ञान, तंत्रज्ञान व पर्यावरण (8) Science , Technology and Environment	215.47	739.03	545.15	981.69	0.18

तक्ता क्र. २

Table No. २

महसुली व भांडवली लेख्यावरील विकास व विकासेतर खर्च

Details of Development and Non-Developemnt Expenditure on Revenue and Capital Account

(रुपये कोटीत / **Rupees in Crore**)

बाब Item (1)	2020-21 (प्रत्यक्ष रकमा) (Actuals) (2)	2021-22 (अर्थसंकल्पीय अंदाज) (Budget Estimates) (3)	2021-22 (सुधारलेले अंदाज) (Revised Estimates) (4)	2022-2023 (अर्थसंकल्पीय अंदाज) (Budget Estimates) (5)	2022-2023 (एकूण बेरजेशी टक्केवारी) (% to Total) (6)
(९) सर्वसाधारण आर्थिक सेवा (9) General Economic Services	2,620.95	4,274.87	3,424.65	4,887.74	0.89
(क) स्थानिक संस्था आणि पंचायत राज संस्था यांना सहायक अनुदाने व अंशदाने **(c) Grants-in-Aid and Contributions to Local Bodies and Panchayat Raj Instituitions**	**20,396.38**	**25,372.05**	**26,029.12**	**28,186.84**	**5.14**
२) विकासेतर खर्च (अ) + (ब) **2) Non - Development Expenditure (a) + (b)**	**1,03,853.75**	**1,29,194.63**	**1,26,355.88**	**1,44,247.18**	**26.30**
(अ) सर्वसाधारण सेवा (१) ते (४) **(a) General Services (1) to (4)**	**65,883.98**	**81,197.01**	**80,068.88**	**95,983.95**	**17.50**
(१) राज्याची अंगे **(1) Organs of State**	3,359.71	4,007.06	3,688.34	4,247.38	0.77
(२) आर्थिक सेवा **(2) Fiscal Services**	4,269.85	4,142.76	5,133.17	4,214.08	0.77
(३) प्रशासकीय सेवा **(3) Administrative Services**	25,704.87	38,286.46	32,924.49	41,680.96	7.60
(४) निवृत्तिवेतने व संकीर्ण सर्वसाधारण सेवा **(4) Pensions and Miscellaneous General Services**	32,549.55	34,760.73	38,322.88	45,841.53	8.36
(ब) व्याज प्रदान व ऋण सेवा **(b) Interest Payment and Debt Service**	**37,969.77**	**47,997.62**	**46,287.00**	**48,263.23**	**8.80**
ब. भांडवली खर्च (१ + २) **B. Capital Expenditure (1 + 2)**	**91,115.10**	**1,04,878.66**	**1,03,780.98**	**1,20,627.40**	**22.00**
१) विकास खर्च (अ) + (ब) **1) Development Expenditure (a) + (b)**	**32,028.55**	**58,748.04**	**60,689.83**	**67,624.43**	**12.33**
(अ) भांडवली लेख्यावरील खर्च **(a) Expenditure on Capital Account**	29,686.70	55,613.04	57,761.42	65,210.39	11.89
(ब) राज्य शासनाने दिलेली कर्जे व आगाऊ रकमा **(b) Loans and Advances given by the State Government**	2,341.85	3,135.00	2,928.41	2,414.04	0.44
२) विकासेतर खर्च (अ) + (ब) + (क) **2) Non - Development Expenditure (a) + (b) + (c)**	**59,086.55**	**46,130.62**	**43,091.15**	**53,002.97**	**9.66**
(अ) राज्य शासनाचे देशांतर्गत ऋण **(a) Internal Debt of the State Government**	56,615.54	44,915.18	41,875.71	51,700.40	9.43
(ब) केंद्र सरकारकडून कर्जे व आगाऊ रकमा **(b) Loans and Advances from the Central Government**	971.01	1,215.44	1,215.44	1,302.57	0.24
(क) आकस्मिकता निधीकडे विनियोजन (७९९९) **(c) Appropriation to the Contingency Fund (7999)**	1,500.00	0.00	0.00	0.00	0.00
क. एकूण खर्च { (अ) + (ब) } **C. Total Expenditure { (A) + (B) }**	**4,01,724.86**	**4,84,356.28**	**4,96,637.96**	**5,48,407.55**	**100.00**
विकास खर्च { (अ १) + (ब १) } **Development Expenditure { (A1) + (B 1) }**	**2,38,784.56**	**3,08,765.42**	**3,27,190.93**	**3,51,157.40**	**64.03**
विकासेतर खर्च { (अ २) + (ब २) } **Non - Development Expenditure { (A 2) + (B 2) }**	**1,62,940.30**	**1,75,324.25**	**1,69,447.03**	**1,97,250.15**	**35.97**

रुपया जातो कोठे / Rupee goes to
अर्थसंकल्प २०२२-२३/Budget 2022-23 (पैशात/In Paise)

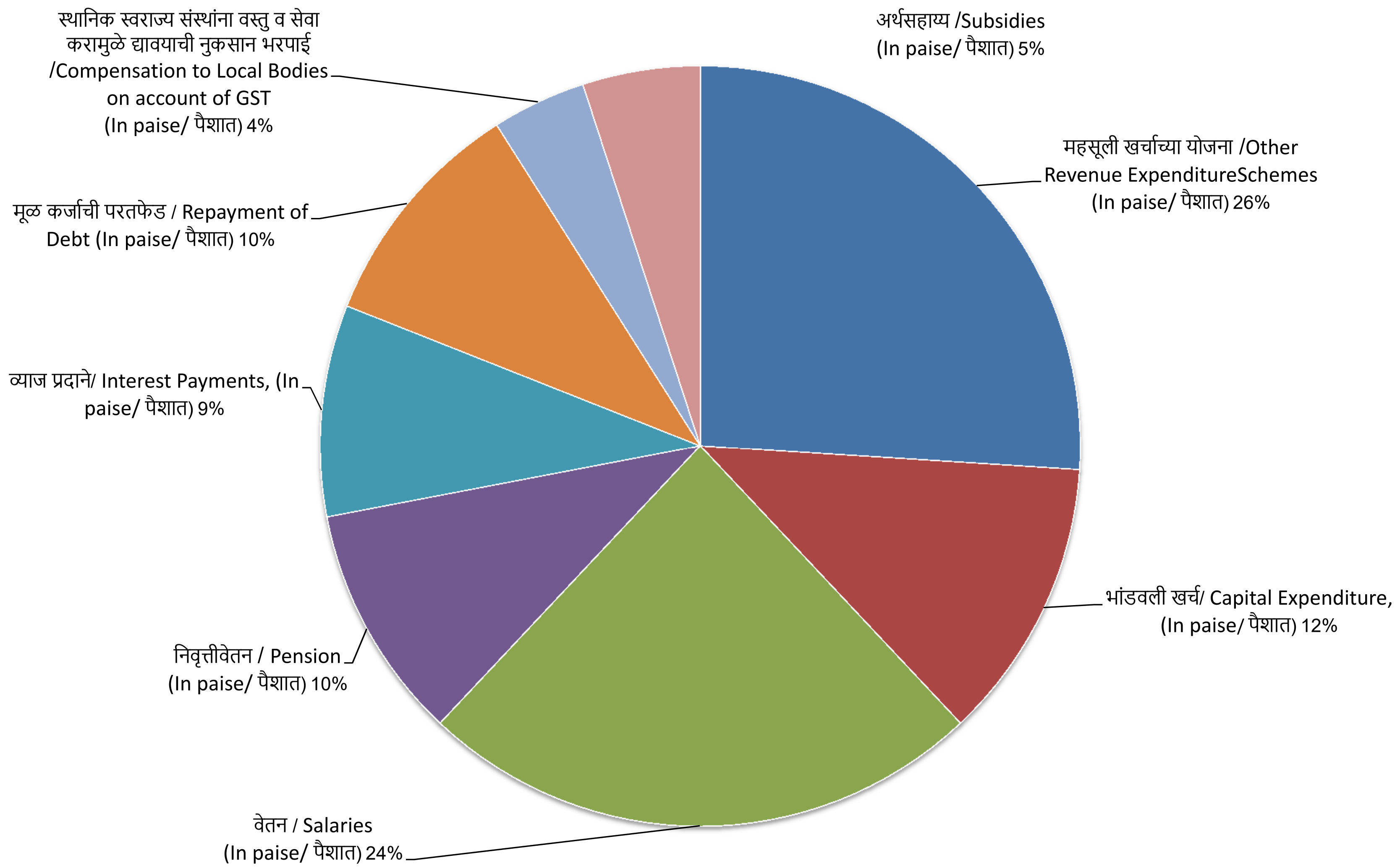

तक्ता क्र. ३ / Table No. 3
एकूण ऋण स्थिती / Overall Debt Position

(रुपये कोटीत / Rupees in Crore)

बाब Item	2020-2021 (प्रत्यक्ष रकमा)(Actuals)					2021-2022 (सुधारलेले अंदाज) (Revised Estimates)				2022-2023 (अर्थसंकल्पीय अंदाज)(Budget Estimates)			
	सुरुवातीची शिल्लक Opening Balance	जमा Receipts	परतफेड Repayment	निव्वळ Net (3-4)	अखेरची शिल्लक Closing Balance (2+5)	जमा Receipts	परतफेड Repayment	निव्वळ Net (7-8)	अखेरची शिल्लक Closing Balance (6+9)	जमा Receipts	परतफेड Repayment	निव्वळ Net (11-12)	अखेरची शिल्लक Closing Balance(10+13)
(1)	(2)	(3)	(4)	(5)	(6)	(7)	(8)	(9)	(10)	(11)	(12)	(13)	(14)
१. सरकारी ऋण (अ) + (ब) 1. Public Debt (a) + (b)	3,67,552	1,18,516	57,587	60,929	4,28,481	1,04,345	43,091	61,253	4,89,734	1,27,938	53,003	74,936	5,64,670
(अ) राज्य शासनाचे देशांतर्गत ऋण (६००३) (a) Internal Debt of the State Government (6003)	3,61,132	1,03,520	56,616	46,904	4,08,036	87,718	41,876	45,842	4,53,878	1,22,468	51,700	70,768	5,24,646
(ब) केंद्र सरकारकडून कर्जे व आगाऊ रकमा (६००४) (b)Loans and Advances from Central Government (6004)	6,420	14,996	971	14,025	20,445	16,627	1,215	15,411	35,856	5,470	1,303	4,168	40,024
२. भविष्य निर्वाह निधी इ. (८००९ + ८०११) 2. Provident Fund etc. (8009 + 8011)	27,450	5,260	4,520	740	28,190	7,317	5,252	2,065	30,255	7,735	5,708	2,027	32,282
३. इतर व्याजी बंधने (अ) + (ब) 3. Other Interest Bearing Obligations (a) + (b)	56,064	18,956	12,625	6,331	62,395	21,392	31,419	-,10,027	52,370	24,418	24,041	377	52,747
(अ) राखीव निधी (८१२१) (a) Reserve Fund (8121)	3,985	5,017	4,360	657	4,642	5,820	6,364	-,544	4,099	5,358	5,505	-,147	3,952
(ब) व्याजी ठेवी (८३३६ + ८३३८ + ८३४२) (b) Deposits Bearing Interest (8336 + 8338 + 8342)	52,079	13,939	8,265	5,674	57,753	15,572	25,055	-9,483	48,271	19,060	18,536	524	48,795
४. अर्थसंकल्प बाह्य कर्जे 4. Off-Budget Debt	51		31	-31	20	0	0	0	20	0	20	-20	0
५. Total Debt Stock (१ + २ + ३ + ४) 5. एकूण ऋण (1 + 2 + 3 + 4)	4,51,117	1,42,732	74,763	67,969	5,19,086	1,33,054	79,762	53,291	5,72,379	1,60,091	82,772	77,320	6,49,699

एकूण ऋण स्थितीची राज्य उत्पन्नाशी टक्केवारी

Total Debt Stock as % of GSDP

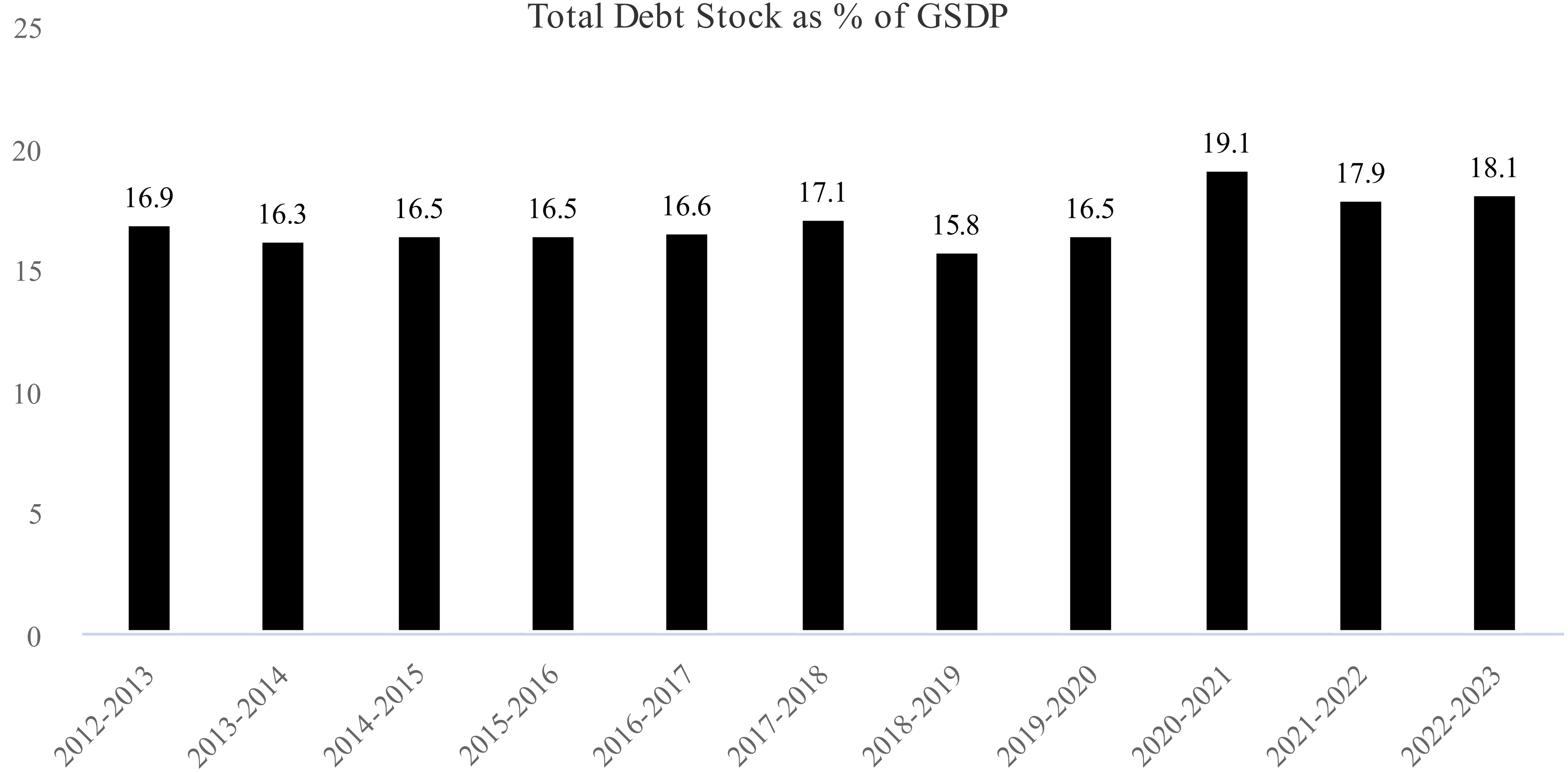

तक्ता क्र. ४

Table No. 4

वर्षभरातील कर्जे व इतर दायित्व

Borrowings and Other Liabilities during the year

(रुपये कोटीत / Rupees in Crore)

बाब Item (१)	2020-21 (प्रत्यक्ष रकमा) (Actuals) (२)	2021-22 (अर्थसंकल्पीय अंदाज) (Budget Estimates) (३)	2021-22 (सुधारलेले अंदाज) (Revised Estimates) (४)	2022-23 (अर्थसंकल्पीय अंदाज) (Budget Estimates) (५)
१. ऋण प्राप्ती (१ + २ + ३) (निव्वळ) (व्याजी) 1. Debt Receipts (1 + 2 + 3) (Net) (Bearing Interest)	**68,000.88**	**76,865.85**	**53,302.06**	**77,339.20**
(१) राज्य शासनाचे देशांतर्गत ऋण (६००३) (1) Internal Debt of the State Government (6003)	46,903.97	75,634.82	45,842.29	70,767.60
(२) केंद्र सरकारकडून कर्जे व आगाऊ रकमा (६००४) (2) Loans and Advances from Central Government (6004)	1,40,25.39	800.49	15,411.23	4,167.89
(३) व्याजी बंधने (अ + ब + क) (3) Interest Bearing Obligations (a + b + c)	**7,071.52**	**430.54**	**-7,961.46**	**2,403.71**
(अ) भविष्य निर्वाह निधी इ. (८००९ + ८०११) (a) Provident Fund etc. (8009 + 8011)	739.89	1,925.83	2,064.86	2,027.29
(ब) राखीव निधी (८१२१) (b) Reserve Fund (8121)	657.53	-,110.30	-543.64	-147.28
(क) व्याजी ठेवी (८३३६ + ८३३८ + ८३४२) (c) Deposits Bearing Interest (8336 + 8338 + 8342)	5,674.10	-1,384.99	-9,482.68	523.70
२. ऋण प्राप्ती (निव्वळ) (बिन -व्याजी) 2. Debt Receipts (Net) (Non-Bearing Interest) (1+2)	**-3,445.64**	**-10,197.00**	**35,805.53**	**12,429.12**
(१) लोकलेख्यातील जमा @ (1) Receipts on Public Account @	-12,445.64	-10,197.00	35,805.53	12,429.12
(२) इतर भांडवली जमा # (2) Other Capital Receipts #	90,00.00	0.00	0.00	0.00
एकूण कर्जे (१ + २) Total Borrowings and Other Liabilities (1 + 2)	**64,555.24**	**66,668.35**	**89,097.59**	**89,768.32**

@ लोकलेख्यावरील निव्वळ जमेमध्ये राखीव निधी, ठेवी, निलंबन व संकीर्ण आणि वित्तप्रेषणे इ. बिनव्याजी बंधने यांचा समावेश होतो.
#यात आंतरराज्यीय तडजोड (निव्वळ - ७८१०), आकस्मिकता निधीमध्ये केलेले विनियोजन (निव्वळ - ७९९९) आणि आकस्मिकता निधी (निव्वळ - ८०००) यांचा समावेश होतो.

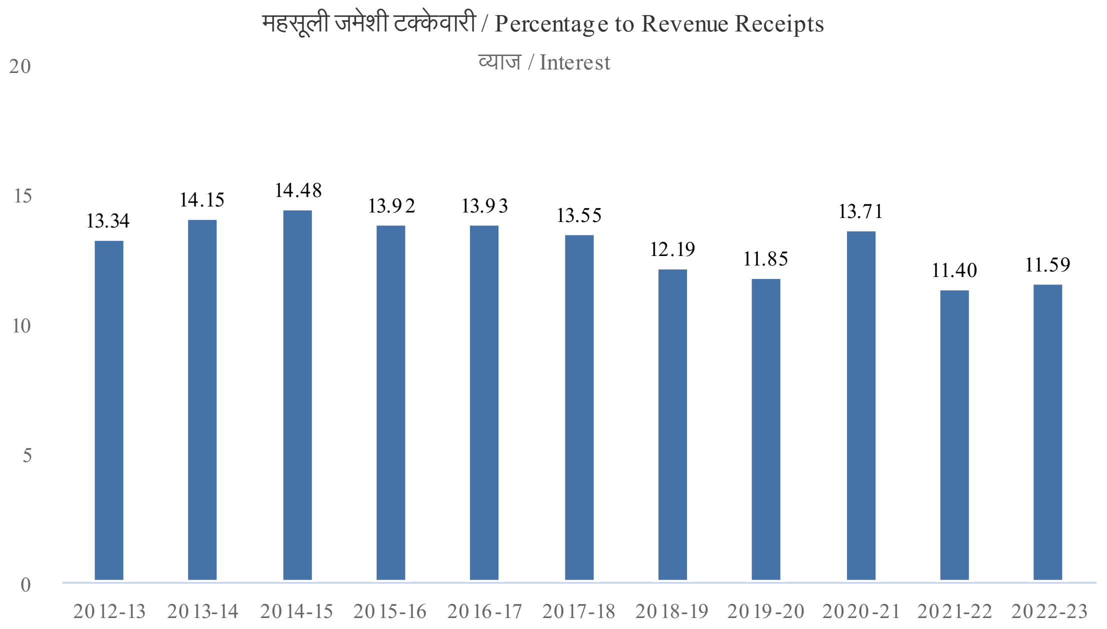
महसूली जमेशी टक्केवारी / Percentage to Revenue Receipts
व्याज / Interest
20
15
10
5
0
13.34
14.15
14.48
13.92
13.93
13.55
12.19
11.85
13.71
11.40
11.59
2012-13
2013-14
2014-15
2015-16
2016-17
2017-18
2018-19
2019-20
2020-21
2021-22
2022-23

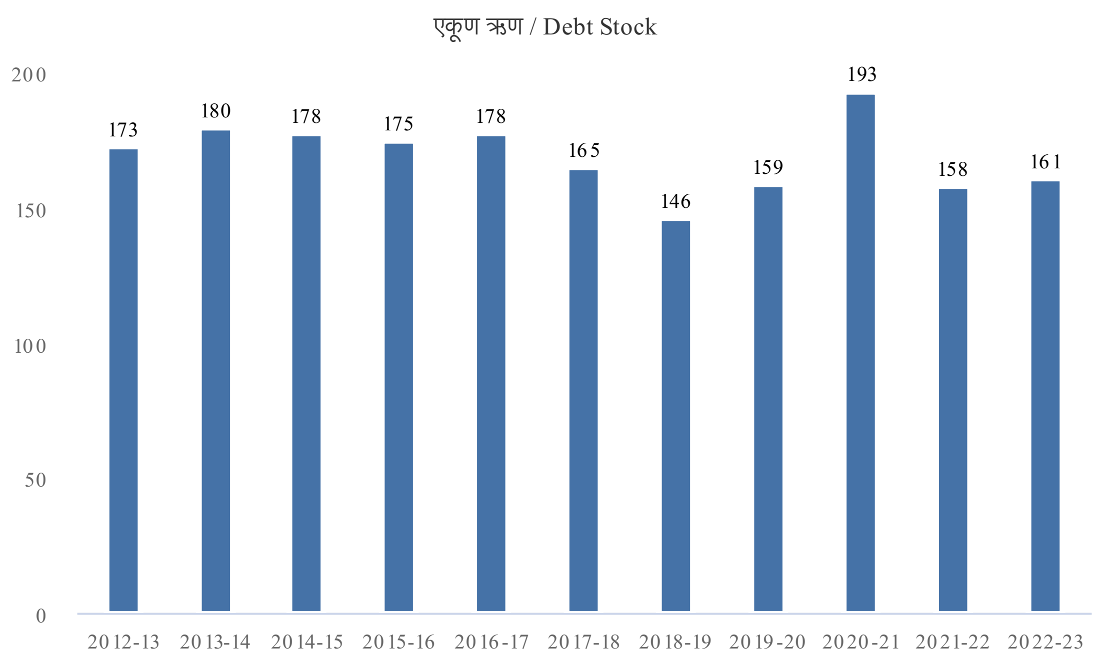
एकूण ऋण / Debt Stock
200
150
100
50
0
173
180
178
175
178
165
146
159
193
158
161
2012-13
2013-14
2014-15
2015-16
2016-17
2017-18
2018-19
2019-20
2020-21
2021-22
2022-23

तक्ता क्र. ५ / Table No. 5

वेतन, निवृत्तीवेतन आणि व्याज प्रदान यावरील खर्चाचा कल

Trends in Expenditure on Salary, Pension and Interest Payments

(रुपये कोटीत / Rupees in Crore)

बाब/Item (1)	2012-2013 (2)	2013-2014 (३)	2014-2015 (4)	2015-2016 (5)	2016-2017 (6)	2017-2018 (7)	2018-2019 (8)	2019-2020 (9)	2020-2021 (10)	2021-2022 (R.E.) (11)	2022-2023 (B.E.) (12)
महसूली जमा Revenue Receipts	1,42,947	1,49,822	1,65,415	1,85,036	2,04,693	2,43,654	2,78,996	2,83,190	2,69,468	3,62,132	4,03,427
महसूली खर्च Revenue Expenditure	1,38,736	1,54,902	1,77,553	1,90,374	2,13,229	2,41,571	2,67,022	3,00,305	3,10,610	3,92,857	4,27,780
वेतने Salary	53,295	59,735	62,123	68,451	72,075	75,088	80,206	1,00,806	99,611	1,12,062	1,31,986
महसूली जमेशी टक्केवारी % to Revenue Receipts	37.28	39.87	37.56	36.99	35.21	30.82	28.75	35.60	36.96	30.94	32.71
निवृत्तीवेतन Pension	13,430	15,186	17,385	18,643	21,760	23,853	26,545	36,080	41,194	48,777	56,300
महसूली जमेशी टक्केवारी % to Revenue Receipts	9.40	10.14	10.51	10.08	10.63	9.79	9.51	12.74	15.28	13.46	13.95
व्याज Interest	19,076	21,207	23,965	25,771	28,532	33,018	34,021	33,561	36,970	41,287	46,763
महसूली जमेशी टक्केवारी % to Revenue Receipts	13.34	14.15	14.49	13.93	13.94	13.55	12.19	11.85	13.71	11.40	11.59
वेतन + निवृत्तीवेतन + व्याज Salary + Pension + Interest	85,801	96,128	1,03,473	1,12,865	1,22,367	1,31,959	1,40,772	1,70,447	1,77,775	2,02,126	2,35,049
महसूली जमेशी टक्केवारी % to Revenue Receipts	60.02	64.16	62.55	61.00	59.78	54.16	50.46	60.18	65.97	55.81	58.26
महसूली तूट (+) / (-) Revenue Deficit (+) / (-)	-4,211	5,080	12,138	5,338	8,536	-2,083	-11,974	17,116	41,142	30,725	24,353
एकूण कर्ज Debt Stock	2,46,692	2,69,355	2,94,261	3,24,202	3,64,819	4,02,402	4,07,152	4,51,117	5,19,086	5,72,379	6,49,699

तक्ता क्र. ६ / Table No. 6

तुटीचे कल - सकल राज्य उत्पन्नाशी टक्केवारी / Deficit Trends - As percentage to GSDP

(रुपये कोटीत / Rupees in Crore)

वर्ष/Year (१)	स्थूल राज्य उत्पन्न (प्रचलित किमतीनुसार) GSDP at Current Prices (२)	मागील वर्षीच्या तुलनेत स्थूल राज्य उत्पन्नात झालेल्या बदलाची टक्केवारी Change in GSDP over Previous Year (११)	महसूली तूट Revenue Deficit (३)	महसूली तूट स्थूल राज्य उत्पन्नाशी टक्केवारी Revenue Deficit % age to GSDP (७)	राजकोषीय तूट Fiscal Deficit (४)	राजकोषीय तूट स्थूल राज्य उत्पन्नाशी टक्केवारी Fiscal Deficit % age to GSDP (८)	प्राथमिक तूट Primary Deficit (५)	प्राथमिक तूट स्थूल राज्य उत्पन्नाशी टक्केवारी Primary Deficit % age to GSDP (९)	एकूण कर्ज Debt Stock (६)	एकूण कर्ज स्थूल राज्य उत्पन्नाशी टक्केवारी Debt Stock % age to GSDP (१०)
२०१२-२०१३ 2012-2013	14,59,629	14.00	-4,211	-0.29	13,739	0.94	-5,336	-0.37	2,46,692	16.90
२०१३-२०१४ 2013-2014	16,49,647	13.02	5,080	0.31	26,018	1.58	4,811	0.29	2,69,355	16.33
२०१४-२०१५ 2014-2015	17,79,138	7.85	12,138	0.68	31,827	1.79	7,862	0.44	2,94,261	16.54
२०१५-२०१६ 2015-2016	19,66,225	10.52	5,338	0.27	28,381	1.44	2,610	0.13	3,24,202	16.49
२०१६-२०१७ 2016-2017	21,98,185	11.80	8,536	0.39	38,596	1.76	10,064	0.46	3,64,819	16.60
२०१७-२०१८ 2017-2018	23,52,782	7.03	-2,082	-0.09	23,961	1.02	-9,057	-0.38	4,02,402	17.10
२०१८-२०१९ 2018-2019	25,67,897	9.14	-11,975	-0.47	23,015	0.90	-11,006	-0.43	4,07,152	15.86
२०१९-२०२० 2019-2020	27,34,552	6.49	17,116	0.63	53,886	1.97	20,325	0.74	4,51,117	16.50
२०२०-२०२१ 2020-2021	27,11,685	-0.84	41,142	1.52	71,559	2.64	34,588	1.28	5,19,086	19.14
२०२१-२०२२ सु.अं. 2021-2022 R.E.	31,97,782	17.93	30,725	0.96	89,082	2.79	47,795	1.49	5,72,379	17.90
२०२२-२०२३ अ.अं. 2022-2023 B.E.	35,81,516	12.00	24,353	0.68	89,598	2.50	42,835	1.20	6,49,699	18.14

(११) स्पष्टीकरणार्थ टीपा

१. केंद्रिय अर्थ मंत्री लोकसभेत व राज्य सरकारातील अर्थ मंत्री विधानसभेत दरवर्षी जे वित्तविषयक प्रस्ताव सादर करीत असतात, त्यांना स्थूलमानाने 'बजेट' किंवा 'अर्थसंकल्प' ही संज्ञा प्राप्त झाली आहे. आपल्या घटनेमध्ये प्रत्यक्ष 'बजेट' या शब्दाचा उल्लेख नसला तरी लोकसभा आणि विधानसभा यांत सादर करावयाच्या वित्तविषयक विवरणपत्रासंबंधीत उल्लेख आहे. या विवरणपत्रात पुढील वर्षाच्या जमेच्या व खर्चाच्या रकमांसंबंधी अंदाज दिलेला असतो, याला अर्थसंकल्प' असे नाव रूढ आहे. त्यामध्ये गतवर्षीच्या प्रत्यक्ष रकमा आणि चालू वर्षाचे सुधारीत अंदाज हे सुध्दा दिलेले असतात.

२. सरकारी लेखे खालील तीन भागात ठेवण्यात येतात :

भाग १ : एकत्रित निधी

भाग २ : आकस्मिकता निधी

भाग ३ : लोकलेखा

३. एकत्रित निधी.—यासंबधीचे नियम घटनेच्या २६६ (१) या कलमात दिलेले आहेत. या निधीचेही खालील तीन उप-विभाग आहेत :—

(१) महसुली,

(२) भांडवली आणि

(३) ऋण (कर्ज) विषयक (यात सरकारी ऋण, कर्जे व आगाऊ रकमा आणि आंतरराज्यीय तडजोड यांचा अंतर्भाव होतो)

४. यातील पहिला उप-विभाग '**महसुली लेखा**' म्हणून ओळखला जातो आणि त्यात निरनिराळया करांपासून होणारे व इतर उत्पन्न व सर्वसाधारणपणे महसुली स्वरुपाच्या खर्चाच्या बाबींचा अंतर्भाव होतो. या जमाखर्चाच्या आढाव्यातून महसुली तूट किंवा शिल्लक (आधिक्य) काढता येते.

५. ज्यामुळे भौतिक स्वरुपाच्या संपत्तीत वाढ होते अशा प्रकारच्या खर्चाचा अंतर्भाव दुसऱ्या उप-विभागात होतो. हा उप-विभाग **महसुली लेख्याबाहेरील भांडवली खर्च** म्हणून ओळखला जातो. यातील खर्चाची तोंडमिळवणी बहुधा खुल्या बाजारात किंवा अन्य प्रकारे उभारलेल्या कर्जाच्या रकमातून करण्यात येते. याखेरीज भांडवली स्वरुपाच्या खर्चाची भरपाई करणाऱ्या काही उत्पन्नाच्या बाबींचाही यात समावेश होतो.

६. सरकारने वेळोवेळी उभारलेल्या कर्जविषयक हिशेबांचा तिसऱ्या भागात अंतर्भाव होतो. केंद्र शासनाकडून मिळविलेली कर्जे व आगाऊ रकमा, तसेच राज्याचे अंतर्गत कर्ज (उदा. खुल्या बाजारात उभारलेली कर्जे, अर्थोपाय व आगाऊ रकमा वगैरे), राज्य शासनाने दिलेली कर्जे व आगाऊ रकमा व आंतरराज्यीय तडजोड या बाबींवर देवाणघेवाणीचा हिशेब या भागात दर्शविला जातो.

७. आकस्मिकता निधी.—सरकारी लेख्याचा हा दुसरा भाग राज्य घटनेच्या २६७ (२) कलमानुसार निर्माण करण्यात आलेला आहे. याचा व्यवहार सामान्यतः बांधीव रकमेच्या निधीसारखा असतो. आकस्मिक व निकडीच्या बाबींवर विधानमंडळाची मंजुरी घेण्यापूर्वीही या निधीतून रकमा खर्च करण्याचा शासनाला अधिकार दिलेला आहे. यातून काढलेल्या रकमांची भरपाई विधानमंडळात पुरवणी मागण्या सादर करून करण्याबाबत तरतूद घटनेत करण्यात आली आहे.

८. लोकलेखा.—या तिसऱ्या भागाचा तपशील घटनेच्या २६६ (२) या कलमात आलेला आहे. याही लेख्याचे खालीलप्रमाणे दोन उप-विभाग पडतात :—

(१) भविष्य निर्वाह निधी, राखीव निधी आणि कर्जे व आगाऊ रकमा यासंबंधी भाग १ मध्ये अंतर्भूत झालेल्या व्यतिरिक्त कर्जविषयक देवघेवी.

(२) वित्तप्रेषण (रेमिटन्सेस)

९. पहिल्या उप-विभागात एकत्रित निधीमध्ये न येणाऱ्या कर्जविषयक रकमांच्या देवघेवीचा समावेश होतो, तर दुसरा उप-विभाग हा निरनिराळया खात्यांच्या शीर्षाच्या तोंडमिळवणीसाठी करण्यात येणाऱ्या रकमांच्या अदलाबदलीसंबंधी आहे. उदाहरणार्थ, निरनिराळे लेखा विभाग व शासकीय कोषागारातील व्यवहारातील तोंडमिळवणी, केंद्र व राज्य शासने यांमधील लेख्यांचे समायोजन, रेल्वेकडील लेख्यांचे समायोजन वगैरे बाबींच्या देवघेवीचे हिशेब या भागात ठेवण्यात येतात.

१०. अर्थसंकल्पासंबंधीच्या निरनिराळया पुस्तकांतून व प्रस्तुत प्रकाशनामध्येही उपयोगात आणल्या गेलेल्या काही संज्ञांच्या व्याख्या पुढे दिलेल्या आहेत

११. राज्य सरकारची अंतर्गत कर्जे.—राज्य शासनाने खुल्या बाजारात उभारलेली कर्जे, रिझर्व्ह बँकेकडून घेतलेल्या अर्थोपाय व आगाऊ रकमा आणि इतर कर्जाचा यात समावेश होतो.

१२. खुल्या बाजारातील कर्जे .— यात मुख्यत्वेकरुन एक वर्षापेक्षा अधिक मुदतीच्या खुल्या बाजारात उभारलेल्या कर्जाचा समावेश होतो.

१३. अर्थोपाय व आगाऊ रकमा.—एक वर्षापेक्षा कमी मुदतीच्या व केवळ तात्कालिक स्वरुपाच्या रिझर्व्ह बँकेकडून घेतलेल्या कर्जाचा व आगाऊ रकमांचा यात अंतर्भाव होतो.

१४. इतर कर्जे.—यात प्रामुख्याने खालील कर्जांचा समावेश होतो :—

(१) भारतीय रिझर्व्ह बँकेच्या राष्ट्रीय कृषि पत निधीमधून (दीर्घ मुदतीसाठी वापर) कर्ज.

(२) राष्ट्रीय सहकार विकास महामंडळाकडून कर्ज.

(३) भारतीय दुग्धशाळा महामंडळाकडून कर्ज.

(४) भारताच्या आयुर्विमा महामंडळाकडून कर्ज

(५) राज्य कामगार विमा महामंडळाकडून कर्ज.

१५. भविष्य निर्वाह निधी व इतर लेखे.—यात राज्य सरकारकडे जमा असलेल्या निरनिराळ्या व्याजी रकमांचा हिशेब असतो. उदा. राज्य भविष्य निर्वाह निधी, इतर भविष्यनिर्वाह निधी, विमा निधी वगैरे.

१६. रोख शिल्लक गुंतवणूक लेखा.—आपल्या शिल्लक रकमांतील काही भाग राज्य शासन ट्रेझरी बिले व इतर प्रकारच्या कर्जरोख्यात गुंतवीत असते. त्यासबंधीचे हिशेब ह्या लेख्यात ठेवलेले असतात. या गुंतवणूकीतून मिळणारा नफा "सरकारी कर्जावरील व्याज" या शीर्षात (००४९) जमा होतो. या खात्याच्या खर्चाच्या बाजूच्या नोंदी त्या-त्या वर्षी निरनिराळया रोख्यात गुंतवलेल्या रकमा दाखवितात तर यातील जमेच्या बाजूला त्या रोख्यांच्या विक्रीपासून मिळणाऱ्या रकमा नोंदविलेल्या असतात.

१७. कर महसुल.—* कर महसुलाचे पुढीलप्रमाणे तीन गट पाडण्यात आलेले आहेत - (अ) निगम करांव्यतिरिक्त उत्पन्नावरील इतर कर (००२१), कृषि उत्पन्नावरील कर (००२२) व उत्पन्न व खर्च यांवरील इतर कर (००२८) यांचा समावेश केला आहे ; (ब) मालमत्ता व भांडवली व्यवहार ह्यांवरील करामध्ये जमीन महसुल (००२९), मुद्रांक व नोंदणी फी (००३०), संपदा शुल्क (००३१) व शेतजमिनीव्यतिरिक्त स्थावर मालमत्ता (००३५) ह्यावरील करांचा समावेश केलेला आहे ; (क) विक्रेय वस्तू व सेवेवरील करांमध्ये राज्य उत्पादन शुल्क (००३९), विक्री, व्यापार इत्यादींवरील कर (००४०), वाहनांवरील कर (००४१), मालावरील व ऊतारूंवरील कर (००४२), विजेवरील कर व शुल्क (००४३) व विक्रेय वस्तूंवरील व सेवांवरील इतर कर व शुल्क (००४५) यांचा समावेश केला आहे. केंद्रीय उत्पादन शुल्कांचा राज्याचा वाटा (१६०३) ह्याचा महसुली करात समावेश करण्यात आलेला आहे.

१८. करांव्यतिरिक्त महसूल.—* ह्यामध्ये व्याजाच्या जमा रकमा (००४९), लाभांश व नफा (००५०), तसेच सर्वसाधारण सेवा, सामाजिक सेवा व आर्थिक सेवा अशा संकीर्ण उत्पन्नांचा समावेश केलेला आहे. केंद्र सरकारकडून मिळालेले सहायक अनुदान (१६०१) हे सुध्दा यात समाविष्ट आहे.

१९. तक्ता क्रमांक २ मध्ये दाखविलेला विकास व विकासेतर खर्च.—निरनिराळया बाबींवर होणाऱ्या सरकारी खर्चाची विभागणी त्यांच्या स्वरुपांवरुन विकास खर्च व विकासेतर खर्च अशा वर्गात करणे उपयुक्त ठरते.

२०. ज्या खर्चामुळे आर्थिक विकास आणि समाजकल्याण यात प्रत्यक्षपणे भर पडते त्या खर्चाची गणना विकास खर्चात करता येईल. यामध्ये सचिवालय सामाजिक सेवा (२२५१) आणि सचिवालय आर्थिक सेवा (३४५१) वगळून इतर शीर्षांचा समावेश केला आहे. निधीमध्ये बदली केलेल्या रकमांचा समावेश जरी या विकासेतर खर्चाच्या शीर्षाखाली अर्थसंकल्पात केला असला तरी त्या रकमा ज्या कामासाठी खर्च होतात त्याच्या संबंधित शीर्षाखाली त्या विकास खर्च म्हणून समाविष्ट करण्यात आल्या आहेत.

२१. सामाजिक सेवा.— * या क्षेत्रात पुढील उप क्षेत्रांच्या खर्चाचा समावेश केला आहे : - (१) सार्वजनिक बांधकामे (२०५९); (२) शिक्षण, क्रीडा, कला व संस्कृती (२२०२ ते २२०५); (३) आरोग्य व कुटुंबकल्याण (२२१० ते २२११); (४) पाणीपुरवठा, स्वच्छता, गृहनिर्माण व नगरविकास (२२१५ ते २२१७); (५) माहिती व प्रसारण (२२२० आणि २२२१); (६) अनुसूचित जाती, अनुसूचित जमाती व इतर मागासवर्ग यांचे कल्याण (२२२५); (७) कामगार व कामगार कल्याण (२२३०); (८) समाजकल्याण आणि पोषण (२२३५,२२३६ आणि २२४५) आणि (९) इतर सामाजिक सेवा (२२५०).

२२. आर्थिक सेवा.— * या क्षेत्रामध्ये आर्थिक विकासासाठी होणाऱ्या सेवा व कार्यक्रमांचा समावेश केला आहे. ह्यांची विभागणी पुढील उप क्षेत्रात केली आहे : - (१) कृषि व संलग्न कार्यक्रम (२४०१ ते २४३५); (२) ग्रामविकास (२५०१, २५०५, २५०६ आणि २५१५); (३) विशेष क्षेत्र कार्यक्रम (२५५१); (४) पाटबंधारे व पूर नियंत्रण (२७०१, २७०२, २७०५ आणि २७११); (५) ऊर्जा (२८०१ आणि २८१०); (६) उद्योग व खनिजे (२८५१ ते २८५३, २८७५ आणि २८८५); (७) वाहतूक (३००१, ३०५१ ते ३०५६ आणि ३०७५; (८) दळणवळण

(३२७५); (९) विज्ञान, तंत्रज्ञान व पर्यावरण (३४०२ ते ३४३५) आणि (१०) सर्वसाधारण आर्थिक सेवा (३४५२, ३४५४, ३४५६ आणि ३४७५). सर्वसाधारण आर्थिक सेवांमधून सचिवालय आर्थिक सेवा (३४५१) हे शीर्ष वगळण्यात आले आहे.

२३. विकासेतर खर्चामध्ये सर्वसाधारण सेवा या शीर्षामध्ये सार्वजनिक बांधकामे (२०५९) वगळून इतर शीर्षांचा समावेश केला आहे. सर्वसाधारणपणे सरकार करीत असलेल्या कायदा व सुव्यवस्था, देशांचे संरक्षण व सरकारी यंत्रणा यांवरील खर्चाचा यात समावेश केला जातो.

२४. राज्याची अंगे.—* ह्या खालील शीर्षे पुढीलप्रमाणे आहेत :- राज्य विधानमंडळ (२०११), राज्यपाल (२०१२), मंत्रीपरिषद (२०१३), न्यायदान (२०१४) व निवडणुका (२०१५).

२५. अर्थ विषयक सेवा.— * ह्या शीर्षाखालील कर वसुलीसाठी होणाऱ्या खर्चाचा पुढीलप्रमाणे समावेश केला आहे : - (१) उत्पन्न व खर्च यांवरील करांची वसुली (२०२०), (२) मालमत्ता व भांडवली व्यवहार यांवरील कर वसुली - जमीन महसुल (२०२९), मुद्रांक नोंदणी (२०३०) व मालमत्ता व भांडवली व्यवहार यांवरील इतर करांची वसुली (२०३५) आणि (३) विक्रेय वस्तू व सेवाविषयक कर वसुली - राज्य उत्पादन शुल्क (२०३९), विक्री, व्यापार इत्यादींवरील कर (२०४०), वाहनांवरील कर (२०४१), विक्रेय वस्तू व सेवा यांवरील इतर कर व शुल्क (२०४५) विकास निधीत वर्ग केलेल्या रकमा यातून वगळल्या आहेत व इतर आर्थिक सेवा (२०४७) यावरील खर्च समाविष्ट केला आहे.

२६. प्रशासकीय सेवा.—* कायदा व सुव्यवस्थाबाबतचे आणि शासनाने बजावलेल्या सर्वसाधारण सेवेत अंतर्भूत असलेल्या लोकसेवा आयोग, सचिवालयीन सर्वसाधारण सेवा, जिल्हा प्रशासन, कोषागार व लेखा प्रशासन, पोलिस , तुरुंग, पुरवठा व विनियोग, लेखनसामुग्री व मुद्रण, अग्निसंरक्षण व नियंत्रण व इतर प्रशासकीय सेवा या सर्व बाबींचा म्हणजेच (२०५१ ते २०५८) व (२०७०) या अर्थसंकल्पीय शीर्षाचा यात समावेश केला आहे.

२७. निवृत्तीवेतन व संकीर्ण सर्वसाधारण सेवा.— * यामध्ये निवृत्तीवेतन व इतर सेवानिवृत्ती लाभ (२०७१) आणि संकीर्ण सर्वसाधारण सेवा (२०७५) या शीर्षाचा समावेश केला आहे.

२८. इतर विकासेतर खर्च.— यात सचिवालय सामाजिक सेवा (२२५१), सचिवालय आर्थिक सेवा (३४५१), स्थानिक संस्था व पंचायत राज्य संस्था यांना नुकसानभरपाईच्या व अभिहस्तांकित रकमा देणे (३६०४) आणि सहाय्यकारी साहित्य व साधनसामग्री (३६०६) या शीर्षाचा समावेश केला आहे.

२९. कर्जविषयक सेवा.—* ह्या बाबीमध्ये वेगवेगळया कर्जावरील व्याज त्याचप्रमाणे कर्जाची व्यवस्था, कर्जनिवारण निधीमधील गुंतवणूक व इतर विनियोजन या बाबीवरील (२०४८ व २०४९) ह्या अर्थसंकल्पीय शीर्षाखाली होणाऱ्या खर्चाचा समावेश केलेला आहे. हा खर्च विकासविषयक किंवा विकासेतर या दोन्ही वर्गातून वगळून वेगळाच दाखविला आहे.

३०. *महसुली लेख्याबाहेरील भांडवली विकास खर्चामध्ये खालील विकास शीर्षांव्यतिरिक्त सर्व बाबींचा समावेश केला आहे. ती शीर्षे म्हणजे आकस्मिकता निधिमध्ये केलेले विनियोजन (७९९९) मुद्रण, लेखनसामग्रीवरील भांडवली खर्च (४०५८) व इतर प्रशासकीय सेवांवरील भांडवली खर्च (४०७४) होय.

---

* कंसातील आकडे संबंधित प्रधानशीर्ष दर्शवितात.

11. EXPLANATORY NOTES

The term 'Budget' refers broadly to the financial proposals which the Minister for Finance puts before the Houses of Parliament or the State Legislature as the case may be. In the Constitution of India, reference is made to the 'Laying of Annual Financial Statement before the Houses of Parliament or the Legislatures of the States'. This document is a statement of estimated receipts and expenditure of the Government for the coming financial year and is generally known as the 'Budget'. It also contains actuals for the preceding year and revised estimates of the current year.

2. The Accounts of the Government of Maharashtra are kept in the following three parts.—

Part I	..	Consolidated Fund
part II	..	Contingency Fund
Part III	..	Public Account

3. Consolidated Fund.— In Part I (Consolidated Fund, the scope of which has been defined in Article 266 (1) of the Constitution), there are three main divisions, namely :

(1) Revenue

(2) Capital and

(3) Debt (comprising Public Debt, Loans and Advances and Inter-State Settlment).

4. The first division which is known as '**Revenue Account**' deals with the proceeds of taxation and other receipts classed as revenue and the expenditure therefrom, the net result of which represents the revenue surplus or deficit for the year.

5. The second division which is known as 'Capital Expenditure outside the Revenue Account' deals with the expenditure met usually from borrowed funds with the main object of creating assets of material character. It also includes receipts of a capital nature intended to be applied as a set-off against capital expenditure.

6. The third division comprises loans and advances received from the Central Government and the loan raised by the State Government classed as internal debt of the State Government (such as market loans, ways and means advances and other loans) and Loans and Advances made by Government together with repayments of the former and recoveries of the latter. Inter-State Settlement transactions arising since the time of reorganisation of States are also included in this division.

7. Contingency Fund.—In Part II of the Accounts, the transactions connected with the Contingency Fund set-up by the Government of Maharashtra, under Article 267(2) of the Constitution of India are recorded. This fund is of the nature of an imprest and enables the Executive Government to meet unforeseen and emergent expenditure pending its authorisation by the Legislature by law. The amounts drawn from the Fund are recouped by taking a supplementary grant from the Legislature.

8. Public Account.—In Part III of the Accounts (Public Account, the scope of which has been defined in Article 266 (2) of the Constitution) there are two main divisions, namely :

(1) Debt transactions, other than those included in Part I, relating to Provident Fund, Reserve Fund and Deposits and Advances and

(2) Remittances.

9. The first division comprises receipts and payments, other than those falling under Debt heads pertaining to part I, in respect of which Government incurs a liability to repay the money received or has a claim to recover the amounts paid, together with repayments of the former and recoveries of the latter. The second division embraces merely adjusting heads, under which appear remittances of cash between treasuries and transfers between different accounting circles. The initial debits or credits to the heads in this division are cleared eventually by corresponding receipts or payments either within the same circle of account or in another account circle.

10. The different terms used in the Budget literatures and used in this publication as well, are defined briefly in the following paragraphs.

11. Internal Debt of the State Government.—This comprises Market Loans, Ways and Means Advances and other loans.

12. Market Loans.—This generally covers loans raised in the open market for the period of more than twelve months.

13. Ways and Means Advances.— This item covers borrowing of a purely temporary nature repayable within twelve months, such as Ways and Means Advances from the Reserve Bank of India.

14. Other Loans.— This refers to loans from (a) the National Agricultural Credit (Long-term Operation) Fund of the Reserve Bank of India, (b) the National Co-operative Development Corporation, (c) Indian Dairy Corporation, (d) Life Insurance Corporation of India, (e) Employee's State Insurance Corporation, etc.

15. Provident Fund and Other Accounts.—This heading covers interest bearing obligations of Government in respect of funds deposited with them (e.g. State provident Fund, Other Providet Funds, Insurance Fund, etc.).

16. Cash balance Investment Account.—Under this head, transactions of the State Government by way of investment of its cash balances in short and long-term securities and loans i.e. Treasury Bills of the Government of India and the Government of India Securities or loans of the other State Governments are recorded. The profit derived from such investments are credited as receipts under the head '0049, Interest receipts' in the Revenue Section. The amount appearing on the disbursement side of this head in the total of the amount invested for short or long periods during the course of the year and on the receipt side, the total amounts realised on maturity (less the discount earned or interest derived therefrom) during the year.

17. Tax Revenue.— * Tax revenue is sub-divided in three groups mentioned below according to nature of tax :— (a) Taxes on Income and expenditure include income other than corporation tax (0021), Taxes on agricultural income (0022) and other taxes on income and expenditure (0028).

(b) Taxes on property and capital transactions include Land Revenue (0029), Stamps and Registration fees (0030), Estate Duty (0031), and Taxes on immovable property other than agricultural land (0035).

(c) Taxes on commodities and services include State Excise (0039), Tax on Sales, trade etc. (0040), Taxes on Vehicles (0041), Taxes on goods and passenger (0042), Taxes and duties on electricity (0043) and Other taxes and duties on commodities and services (0045). State's share of union excise duties (1603) is treated as tax revenue.

18. Non-Tax Revenue.— *This group includes Interest receipts (0049), Divident and Profits (0050) and miscellaneous receipts in respect of General Services and Social Services and Economic Services and Grants-in Aid from Central Government (1601).

19. Development and Non-Development Expenditure as shown in Table No. 2.—One of the usual methods of presenting Government expenditure is to classify it into two categories, viz. Development Expenditure and Non-Development Expenditure. Expenditure on debt services is separately shown and is not classified either as Development or Non-Development Expenditure.

20. Development Expenditure is broadly defined to include all items of expenditure that are designed directly to promote economic development and social welfare. In this publication, while building up the estimates of development expenditure on Revenue Account, expenditure on budget heads under groups Social Services and Economic Services, excluding Secretariat-Social Service (2251) and Secretariate economic services (3451), is treated as development expenditure. Transfers to developemental funds spent on development activities provided through Budget head under fiscal services are treated as development expenditure and are classified here under appropriate group headings. Budget heads included under Social Services and Economic Services are given below.

21. Social Services.—* Under this sector the expenditure in the following sub-sectors are covered. They are (i) Public Works (2059), (ii) Education, Sports, Art and Culture (2202 to 2205), (iii) Health and Family Welfare (2210 and 2211), (iv) Water Supply, Sanitation, Housing and Urban Development (2215 to 2217), (v) Information and Broadcasting (2220 to 2221), (vi) Welfare of Scheduled Castes, Scheduled Tribes and other Backward Classes (2225), (vii) Labour and Labour Welfare (2230), (viii) Social Welfare and Nutrition (2235, 2236 and 2245) and (ix) Other Social Services (2250).

22. Economic Services.— * Under Economic Services are included activities and services meant for economic development. These are divided into following sub-sectors (i) Agriculture and Allied Activities (2401 to 2435), (ii) Rural Development (2501, 2505, 2506 and 2515), (iii) Special Areas Programmes (2551), (iv) Irrigation and Flood Control (2701, 2702, 2705 and 2711), (v) Energy (2801 and 2810), (vi) Industry and Minerals (2851 to 2853, 2875 and 2885), (vii) Transport (3001, 3051 to 3056 and 3075), (viii) Communications (3275), (ix) Science, Technology and Environment (3402 to 3435) and (x) General Economic Services excluding Secretariate Economic Services (3452, 3454, 3456 and 3475).

* The figures in bracket indicate the numbers of the relevant Major heads.

23. Non-Development Expenditure.— This includes expenditure appearing under general services except expenditure on Public Works (2059). It includes expenditure pertaining to the general services rendered by the Government such as preservation of law and order, defence of the country and the maintenance of the general organs of the Government. Following sub-sectors are included.

24. Organs of State.—* This includes Budget heads : State Legislature (2011), Governer (2012), Council of Ministers (2013), Administration of Justice (2014) and Elections (2015).

25. Fiscal Services.— * This includes tax collection expenditure classified by nature of Tax, viz. (i) collection of taxes on income and expenditure (2020), (ii) collection of taxes on property and capital transactions e.g. land revenue, stamps and registration and collection of other taxes on property and capital transactions (Budget heads 2029, 2030 and 2035 respectively) and (iii) collection of taxes on commodities and services e.g. State excise (2039), Sales tax (2040), Taxes on vehicles (2041) and other taxes and duties on commodities and services (2045). Transfers to developmental funds are excluded and expenditure under other fiscal services (2047) is included.

26. Administrative Services.— This includes Budget heads 2051 to 2058 and 2070 dealing with law and other general services rendered by Government and include public service commissions, Secretariat - General Services, District administration, Treasury and accounts administration, Police, Jails, Supplies and disposals, Stationery and Printing and other administrative services.

27. Pensions and Miscellaneous General Services.— *This includes Pensions and other retirement benefits (2071) and Miscellaneous general services (2075).

28. Other Non-Development Expenditure.—*This includes expenses on Secretariat social services (2251), Secretariat economic services (3451), Compensation and assignments to local bodies and Panchayati Raj Institutions (3604) and Materials and equipment (3606).

29. Debt Services.—Under this item, expenses of interest charges on different loans and other miscellaneous charges connected with the management of loans, contributions to sinking funds and other appropriations etc. are included. Expenditure under Budget head 2048 and 2049 is included here. This expenditure is not treated as development or non-development expenditure but shown separately.

30. *For Capital Expenditure outside the Revenue Account, expenditure on all items except on the following heads is classified as development expenditure. The heads that are excluded are: Appropriation to the contingency fund (7999) and Capital outlay on printing and stationery (4058) and Other adminstrative services (4070).

---

* The figures in bracket indicate the numbers of the relevant Major heads.

शासकीय मध्यवर्ती मुद्रणालय, मुंबई

GOVERNMENT OF INDIA

बजट का सार Budget at a Glance

(₹ करोड़) (In ₹ crores)

		२०२०-२०२१ वास्तविक Actuals	२०२१-२०२२ बजट अनुमान Budget Estimates	२०२१-२०२२ संशोधित अनुमान Revised Estimates	२०२२-२०२३ बजट अनुमान Budget Estimates
१. राजस्व प्राप्तियां	१. Revenue Receipts	1633920	1788424	2078936	2204422
२. कर राजस्व (केंद्र को निवल)	२. Tax Revenue (Net to Centre)	1426287	1545396	1765145	1934771
३. कर भिन्न राजस्व	३. Non Tax Revenue	207633	243028	313791	269651
४. पूंजी प्राप्तियां	४. Capital Receipts	1875916	1694812	1691064	1740487
५. ऋणों की वसूली	५. Recovery of Loans	19729	13000	21975	14291
६. अन्य प्राप्तियां	६. Other Receipts	37897	175000	78000	65000
७. उधार और अन्य देयताएं	७. Borrowings and Other Liabilities	1818291	1506812	1591089	1661196
८. कुल प्राप्तियां (१+४)	८. Total Receipts (१+४)	3509836	3483236	3770000	3944909
९. कुल व्यय (१०+१३)	९. Total Expenditure (१०+१३)	3509836	3483236	3770000	3944909
१०. राजस्व खाते पर जिसमें से	१०. On Revenue Account of which	3083519	2929000	3167289	3194663
११. ब्याज भुगतान	११. Interest Payments	679869	809701	813791	940651
१२. पूंजी परिसंपत्तियों के सृजन हेतु सहायता अनुदान	१२. Grants in Aid for creation of capital assests	230865	219112	237685	317643
१३. पूंजी खाते पर	१३. On Capital Account	426317	554236	602711	750246
१४. प्रभावी पूंजी व्यय (१२+१३)	१४. Effective Capital Expenditure (१२+१३)	657182	773348	840396	1067889
१५. राजस्व घाटा (१०-१)	१५. Revenue Deficit (१०-१)	1449599 (7.3)	1140576 (5.1)	1088352 (4.7)	990241 (3.8)
१६. प्रभावी राजस्व घाटा (१५-१२)	१६. Effective Revenue Deficit (१५-१२)	1218734 (6.2)	921464 (4.1)	850667 (3.7)	672598 (2.6)
१७. राजकोषीय घाटा [९-(१+५+६)]	१७. Fiscal Deficit [९-(१+५+६)]	1818291 (9.2)	1506812 (6.8)	1591089 (6.9)	1661196 (6.4)
१८. प्राथमिक घाटा (१७-११)	१८. Primary Deficit (१७-११)	1138422 (5.8)	697111 (3.1)	777298 (3.3)	720545 (2.8)

१. इसमें नकद शेष का आहरण भी शामिल है ।
२. पूंजीगत व्यय के संशोधित अनुमान में पूर्व की गारंटियों तथा सन्ड्री देनदारी का नियतान, आस्ति अनुसमर्थित हेतु एआईएएचएल/एआई के लिए पूंजी निक्षेप/ऋण शामिल है जिसकी राशि ₹५१९७१ करोड़ है। इसके अलावा संशोधित अनुमान में पूंजीगत व्यय ₹५५०७४० करोड़ अनुमानित है।
३. पूंजीगत आस्तियों के सृजन हेतु अनुदान के प्रावधान में मांग संचालन/हकदारी आधारित योजना एमजीएलआरईजीएस के अंतर्गत आबंटन शामिल है जो अत्यंत मांग आधारित होता है।

टिप्पणी :

(i) बजट अनुमान २०२२-२३ की जीडीपी ₹२५८००००० करोड़ रूपए निश्चित की गई है, यह मानते हुए कि जीडीपी में ११% की वृद्धि हो जाएगी जो कि २०२१-२०२२ (संशोधित अनुमान) में ₹२३२१४७०३ करोड़ रूपए हो जाएगी।
(ii) इस दस्तावेज की पृथक-पृथक मदें पूर्णांकन के कारण संभवतः जोड़ से मेल न खाएं।
(iii) कोष्ठक में दिए गए आंकड़ें जीडीपी के प्रतिशत के रूप में है।

१ Includes drawdown of cash Balance
२ RE २०२१-२२ for Capital Expenditure includes capital infusion/loans to AIAHLIAI for settlement of past guaranteed and sundry liabilities, not backed by assets amounting to ₹५१९७१ crore. Excluding this, capital expenditure in RE is estimated ₹५५०७४० crore. ३ Grants for creations of capital assets also includes allocations under Demand driven/entitlement based scheme MGNREGS, which would vary based on demand.

Notes :

(i) GDP for BE २०२२-२०२३ has been projected at ₹२५८००००० crore assuming ११.१% growth over the estimated GDP of ₹२३२१४७०३ crore for २०२१-२०२२ (RE).
(ii) Individual items in this document may not sum up to the totals due to rounding off (iii) Figures in parenthesis are as a percentage of GDP.